

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΣΥΜΑΪΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

ΤΑ ΣΥΜΑΪΚΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΤΟΜΟΣ Γ'

ΑΘΗΝΑΙ
1977

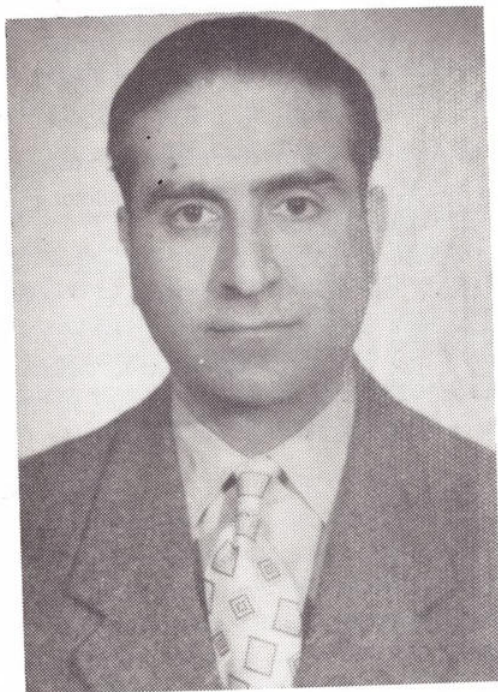

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΕΣ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Π. ΚΛΑΔΑΚΗΣ

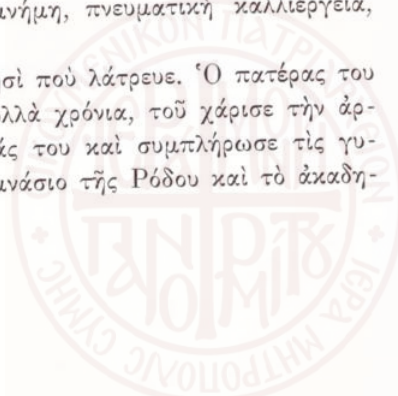
1904 - 1977

Στις 21 'Ιουνίου 1977 κηδεύτηκε ο Μίμης Κλαδάκης. Έφυγε από τον κόσμο τούτον άθόρυβα, όπως άθόρυβα προσπαθοῦσε νά ζήσει όλη του τή ζωή, για ν' ασχολείται με τις προσφιλείς του μελέτες. Φύση προνομιούχα,

είχε τήν τύχη νά προικισθεῖ από τό Δημιουργό με σπάνια προτερήματα και σπάνιες άρετές. Δυνατό μυαλό, τεράστια μνήμη, πνευματική καλλιέργεια, ανθρωπιά και πραγματική άρχοντιά.

Γενήθηκε στη φημισμένη Σύμη, τό νησί πού λάτρευε. Ό πατέρας του Πέτρος Κλαδάκης, δήμαρχος Σύμης για πολλά χρόνια, του χάρισε τήν άρχοντιά. Φοίτησε στα σχολεία τής γενέτειράς του και συμπλήρωσε τις γυμνασιακές του σπουδές στο Βενετόκλειο γυμνάσιο τής Ρόδου και τό άκαδη-

μαϊκό έτος 1920 - 21 γράφτηκε στο Μαθηματικό Τμήμα τής Φυσικομαθηματικής Σχολής του Πανεπιστημίου 'Αθηνών. Γράφτηκε τήν ίδια μέρα με μένα. Συνδεθήκαμε άμέσως και μᾶς ένωσε μιὰ φιλία μακροχρόνια και άδιατάραχη που σφυρηλατήθηκε στα χρόνια των σπουδών μας. Μαζί διαβάζαμε και τήν ίδια μέρα πήραμε τὸ πτυχίο μας, τὸν 'Ιούνιο τοῦ 1924.

Ὁ Κλαδάκης μᾶς κατέπληξε με τήν πολυμαθειά του. Δέν ἦταν μονόπλευρη ἡ μόρφωσή του. Πρωτοετής φοιτητής παίρνει μέρος στοῦ Σεβαστοπούλειου διαγωνισμοῦ που διοργάνωσε ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολή. "Επρεπε, ἂν θυμᾶμαι καλά, οἱ διαγωνιζόμενοι ν' αναπτύξουν τὸ θέμα στήν άπτική διάλεκτο. Πῆρε τὸ δεύτερο βραβεῖο και τήν επόμενη χρονιά πῆρε τὸ πρώτο. Στις δικές μας σπουδές τὸν ζηλεύαμε. Πάντα άριστοῦχος στις τμηματικές μας εξετάσεις.

Ἐκεῖνο που έντυπωσίαζε ἦταν ἡ πεποίθηση στήν ικανότητά του. Θυμᾶμαι στις τμηματικές τοῦ δευτέρου έτους που άξίωσε από τὸν καθηγητὴ νά βαθμολογηθεῖ με άριστα. Σε αντίρρηση τοῦ καθηγητῆ, φώναξε με θάρρος: «ἦ άριστα ἢ μηδέν». Με δική μου πρόταση ὁ καθηγητὴς δέχτηκε νά τὸν εξετάσει ξανά σὲ δυὸ ἡμέρες. Ἡ εξέταση έγινε εξαντλητική και στο τέλος ὁ καθηγητὴς χαμογελαστός τοῦ εἶπε: «μπράβο· σοῦ άξίζει τὸ άριστα». Τήν ίδια χρονιά στή Χημεία ὁ αείμνηστος Ζέγγελης, αφού τήν εξέταση τὴ μετέβαλε σὲ συζήτηση μαζί του, σηκώθηκε και πιάνοντάς του τὰ χέρια τοῦ εἶπε: «γιέ μου, σὲ συγχαίρω και σ' ευχαριστῶ».

Σάν πήραμε τὸ πτυχίο, ὁ καθηγητὴς μας, ὁ μακαρίτης Π. Ζερβός, που διέκρινε τήν ιδιοφυία του, τοῦ πρότεινε νά γίνει βοηθός του και ν' ακολουθήσει πανεπιστημιακὴ καριέρα. Εἶμαι βέβαιος πως ἂν δεχόταν, θά γινόταν μιὰ επιστημονικὴ δόξα. Μὰ μέσα στήν ψυχὴ τοῦ Κλαδάκη άλλοι παράγοντες και άλλες τάσεις αντιμάχονταν τήν ἐπιστήμη. Ἡ τέχνη και ιδιαίτερα ἡ μουσική, ἡ φιλολογία, ἡ φιλοσοφία, οἱ ανθρωπιστικὲς γενικὰ ἐπιστῆμες τὸν τραβούσαν. Κι ἡ ἐπιστήμη δέν τὸν κέρδισε.

Τὰ φροντιστήρια, που μ' αὐτὰ ασχολήθηκε σ' ὅλη του τὴ ζωὴ και που τόσο εὐδοκίμησε, δέν ἦταν για τὸν Κλαδάκη αυτοσκοπός. Ἦταν μέσο για νά μπορεῖ άνετα νά ασχολεῖται με ὅλα τὰ άλλα και πιὸ πολὺ με τὸ βιολεῖ που ἦταν τὸ πάθος του. Πόσες φορές για νά ξεκουραστοῦμε από τὴ βαρὴ μελέτη δέν ἔβγαζε τις πάρτες και τραγουδούσαμε κλασικὰ κομμάτια. "Ετυχε και ἐγὼ νά κατάγομαι από τήν Ἐπτάνησο και νά μοῦ ἀρέσει ἡ μουσική.

Εὐσυνείδητος ὅμως στοῦ επάγγελμά του, δημιούργησε τὰ περιφρημα φροντιστήρια Κλαδάκη. Οἱ περισσότεροι αξιωματικοὶ ξηρᾶς και θάλασσας εἶναι μαθητές του και φανατικοὶ θαυμαστές του. Ἦταν γόγης στή διδασκαλία του.

Σάν ξέσπασε ὁ ἑλληνοϊταλικὸς πόλεμος, συνεπῆς στήν πατριωτικὴ του συνείδηση και τήν ανθρωπινὴ αξιοπρέπεια, με τὸ ὄραμα τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Δωδεκανήσου από τὸ ζυγὸ τῆς Ἰταλίας, κατατάχθηκε ἐθελοντῆς και

πήγε στο μέτωπο να πολεμήσει. "Όπως μου έλεγε κάποτε ένας ταγματάρχης, μαθητής του, τον είδε μουσικεμένο και του φώναξε: «κύριε Κλαδάκη, έλατε στη σκηνή να στεγνώσετε». Και ο υπέροχος Μίμης με το ύφος και τη συνέπεια του δασκάλου του απάντησε: «σοῦ απαγορεύω να με λές κύριε. Είσαι αξιωματικός και είμαι στρατιώτης. Θα πάω με τους συναδέλφους μου». Ἦθος ἀνθρώπων δαίμων.

Στήν κατοχή είδε το έργο του συντρίμμα. Κι ενώ σκόπευε να εγκατασταθεῖ στη Βιέννη, να ασχοληθεῖ πιό πολύ με τή μουσική, είδε τήν περιουσία του να εκμηδενίζεται. "Αρχισε ξανά τήν προσπάθεια και ξανά δημιουργήθηκε, παλεύοντας με άθήμετους ανταγωνισμούς και καμιά φορά και με κακοήθειες. "Ωσπου ή μοίρα τον χτύπησε άγρια. Τα τελευταία χρόνια πάλευε άπεγνωσμένα να σώσει τήν όρασή του. Ἡ δοκιμασία ήταν βαριά, αλλά ο φιλόσοφος Μίμης με θαυμαστή καρτερία αγωνιζόταν.

Ἄλλά ήρθε το τέλος, το ανελέητο αυτό φράγμα στην ακολουθία που λέγεται ζωή του ανθρώπου. Και είναι το φράγμα αυτό ο θάνατος, το μόνο πραγματικό περιστατικό στον κόσμο. Ὁ άνθρωπος έρχεται και παρέχεται. Μένει μόνο το όνομά του που καταξιώνεται από τις πράξεις του. Και το όνομα του Μίμη Κλαδάκη θα παραμένει πάντα στη μνήμη όσων τον γνώρισαν, γιατί αντιπροσωπεύει τήν ψυχική και πνευματική καλλιέργεια, τήν πραγματικό ανθρωπισμό.

Ἄδελφέ Μίμη, δέ σε νεκρολόγησα στην κηδεία σου. Το κάνω τώρα με ψυχικό σπαραγμό.

Και κλείνω τα λίγα αυτά αλλά βγαλμένα από τα κατάβραθα τής ψυχής μου λόγια παραθέτοντας μερικούς δικούς σου στίχους που είχες γράψει πριν σαράντα χρόνια: επειδή είναι χαρακτηριστικοί του πολύπλευρου ταλέντου σου και αποτελούν δείγμα του πλούσιου στοχασμού σου.

Είμαι ο Ἄνθρωπος χωρίς ιστορία.

Γεννιοῦμαι τήν πάσα στιγμή...

Και πεθαίνω...

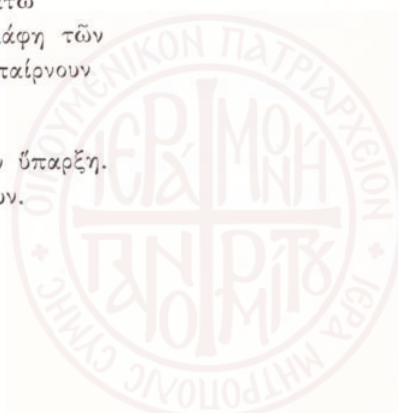
Το βλέμμα μου ξανοίγεται μπροστά...

Ἡ σκέψη μου δέ στρέφει στα περασμένα...

Είμαι ο Ἄνθρωπος που δέ σταματῶ
να ξεποστάσω. Ἄρμενίζω στα σκάφη τῶν
σύννεφων. Κι όλοι οί άνεμοι συνεπαίρνουν
τους πόθους μου.

Ἡ πύρα του ήλιου μου φλέγει τήν ύπαρξη.

Τα φοινικά του βέλη δέ μ' άγγίζουν.

Είμαι αδέρφι με τὸ θάνατο. Κι ὁ καλπασμός
του δὲ μὲ τρομάζει!

Σφίγγω στὴν ἀγκαλιά μου τὴ χαρὰ
κι ὁ πόνος μ' ἀναρπάζει στὰ φτερά του
κάθε ὥρα...

Λούζω τὴν ἄχνα τῆς ψυχῆς μου στῆς
αἰωνιότητας τὰ νάματα πλάι στὸ θάνατο...

Είμαι ὁ "Ἄνθρωπος χωρὶς ἱστορία...

Παντοτινὴ ἄς εἶναι ἡ θύμησή σου, ἀδερφέ Μίμη.

Ἰωάννης Παπαδάτος

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Π. ΓΙΑΝΝΑΡΑΣ

1920 - 1977

Τὴν 1η Δεκεμβρίου ἕνας αὐθεντικὸς σύγχρονος διανοητής, ἕνας γνήσιος φιλόσοφος, ὁ Καθηγητὴς Ἀναστάσιος Γιανναρᾶς, ἔφυγε βίαια καὶ ἀπροσδόκητα ἀπὸ τὴ ζωὴ.

Ὁ Ἀναστάσιος Γιανναρᾶς, ἄνθρωπος μὲ σπάνια εὐγένεια καὶ ἀνθρωπιά, πραγματικὸς πανεπιστημιακὸς διδάσκαλος καὶ διεθνῶς διακεκριμένη πνευματικὴ προσωπικότητα, γεννήθηκε τὸ 1920 στὴ Σύμη τῆς Δωδεκανήσου. Ἐκεῖ διδάχθηκε τὰ πρῶτα γράμματα, στὴν Πετριδεῖο Δημοτικὴ Σχολὴ καὶ τὸ Πανορμίτειο Γυμνάσιο.

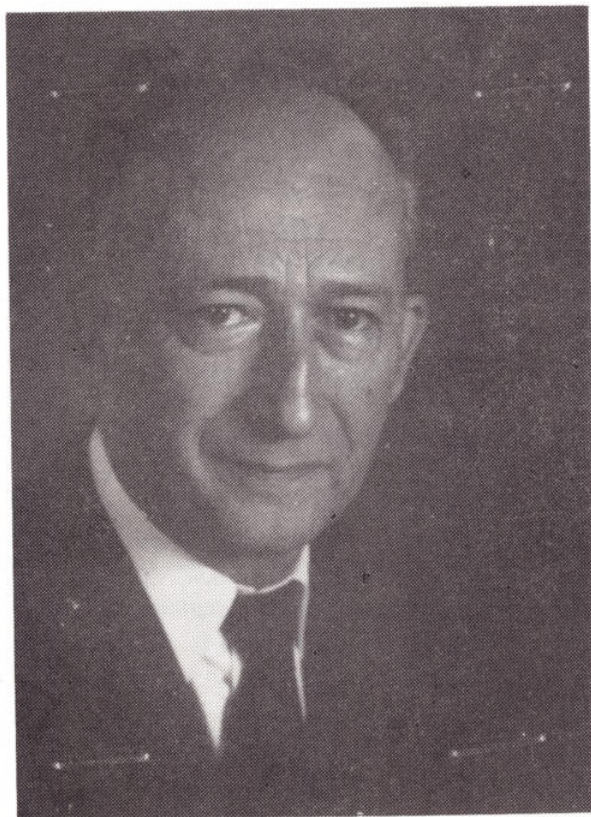
Ἀπὸ προσωπικὲς διηγήσεις θυμᾶμαι μὲ πόση ἀγάπη μιλοῦσε γιὰ τὴν ιδιαίτερὴ του πατρίδα, τὴ Σύμη, γιὰ τὴν ὀμορφιὰ τοῦ τοπίου, τὴ θάλασσά της, τὴ ναυτικὴ της παράδοση καὶ ἀρχοντιά, τοὺς ψαράδες καὶ τοὺς σφουγγαράδες της· καὶ ἀκόμα γιὰ τὰ δεινὰ τοῦ λαοῦ στὴν ἰταλικὴ κατοχὴ καὶ τὰ πρῶτα βήματα τῆς ζωῆς του. Ἄλλωστε στὰ ποιήματά του φαίνεται ἀργότερα ἢ λατρεία πού ἔτρεφε γιὰ τὴ θάλασσα τῶν παιδικῶν του ἀναμνήσεων.

Ἐπανελημμένα ὁ Καθηγητὴς Ἀναστάσιος Γιανναρᾶς εἶχε ἐκδηλώσει τὰ τελευταῖα χρόνια τὴν ἐπιθυμία του νὰ ἐπισκεφθεῖ ξανά τὴ Σύμη, ἀλλὰ ὁ ἀδόκητος θάνατός του δὲν τοῦ τὸ ἐπέτρεψε.

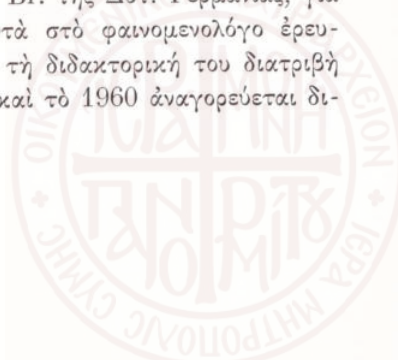
Τὸ 1933, σὲ ἡλικία 13 χρόνων, ὁ Ἀναστ. Γιανναρᾶς φεύγει μὲ τὸν πατέρα του ἀπὸ τὴ Σύμη γιὰ τὸ Μεσολόγγι, ὅπου καὶ συμπληρώνει τίς γυμνασιακὲς του σπουδές. Μετὰ ἀπὸ αὐτὲς εἰσάγεται στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ τὸ ἔτος 1946 παίρνει τὸ πτυχίό του.

Κατά την περίοδο τῆς Κατοχῆς (1941 - 44) συνελήφθη γιὰ τὴν ἀντιστασιακὴ του δράση ἀπὸ τὰ Ἔς - Ἔς καὶ φυλακίστηκε ἀπὸ τὸν Ἰούνιο ἕως τὸ τέλος Σεπτεμβρίου 1944 στὴν Πάτρα καὶ τὸ Χαϊδάρι.

Ἀπὸ τὸ 1946 ἕως τὸ 1950 ὁ Γιανναρᾶς ἀσχολεῖται ὡς ἀδιόριστος καθηγητῆς μὲ ποικίλη συγγραφικὴ καὶ μεταφραστικὴ ἐργασία καὶ συνεργάζεται στὸ Bulletin analytique de bibliographie hellénique τοῦ Γαλλικοῦ

Ἰνστιτούτου Ἀθηνῶν. Μετὰ τὴν ἐκπλήρωση τῶν στρατιωτικῶν του ὑποχρεώσεων (1950 - 52) ὑπηρετεῖ ὡς καθηγητῆς στὴν Παλαμαϊκὴ Σχολὴ Μεσολογγίου, ἕως τὸ 1955. Ἐπειτα μετεκπαιδεύεται στὸ Διδασκαλεῖο Μέσης Ἐκπαιδεύσεως (1955 - 57). Τὸ 1956 πρωτεύει στὸ διαγωνισμὸ τοῦ ΙΚΥ καὶ ἓνα χρόνον ἀργότερα φεύγει γιὰ τὸ Freiburg i. Br. τῆς Δυτ. Γερμανίας, γιὰ νὰ παρακολουθήσει φιλοσοφικὲς σπουδές. Κοντὰ στὸ φαινομενολόγο ἐρευνητὴ Eugen Fink, τὸ δάσκαλό του, ἐτοιμάζει τὴ διδακτορικὴ του διατριβὴ μὲ θέμα σχετικὸ μὲ τὴν πλατωνικὴ φιλοσοφία καὶ τὸ 1960 ἀναγορεύεται διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας.

Με την επιστροφή του στην Ελλάδα τοποθετείται στη Βαρβάκειο πρότυπο Σχολή. Το 1963 επανέρχεται στο Freiburg ως υπότροφος του Ίδρυματος Humboldt μετά από εισήγηση του Ιωάν. Θεοδωρακόπουλου και του Ε. Fink, από τον οποίο προσλαμβάνεται έπειτα από λίγους μήνες επιστημονικός βοηθός του.

Από το 1968 έως τον Ιούνιο του 1975, που εκλέγεται τακτικός Καθηγητής της Ιστορίας της Φιλοσοφίας στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, ο Αναστ. Γιανναράς ανέπτυξε πολύπλευρη διδακτική δραστηριότητα πρώτα ως Υφηγητής και από το 1974 ως Καθηγητής στο περίφημο Πανεπιστήμιο του Freiburg και από τον Οκτώβριο του 1975 έως το θάνατό του δίδασκε φιλοσοφία στους φοιτητές του Πανεπιστημίου Αθηνών. Οί παραδόσεις του θα μείνουν αλησμόνητες.

Η συγγραφική και φιλοσοφική εξέλιξη και δράση του Αναστ. Γιανναρά μπορεί να χωριστεί σε τρεις περιόδους: Η πρώτη από αυτές καλύπτει τα φοιτητικά του χρόνια και την Κατοχή έως το έτος μεταβάσεώς του στη Δ. Γερμανία (1957).

Κατά την περίοδο αυτή (1940) μεταφράζει εκτός των άλλων το «παρθαλάσσιο νεκροταφείο» του P. Valéry, του οποίου η ποιητική βαθύνοια, ή γλωσσική καθαρότητα και ακριβολογία άσκησαν, όπως ο ίδιος όμολογεί, βαθιά επίδραση πάνω του. Το 1963 μάλιστα επανέρχεται για άλλη μια φορά στον P. Valéry και δημοσιεύει σε μετάφραση τη «Νεαρή μοῦρα». Στην ερμηνευτική εισαγωγή που προτάσσει προσπαθεί να προσεγγίσει τις πυκνές νοηματικές διαστάσεις του ποιήματος χρησιμοποιώντας τα φαινομενολογικά και όντολογικά μέσα της φιλοσοφίας του Husserl και του Fink.

Η κριτική ένασχόληση του Γιανναρά με τα προβλήματα της Αισθητικής και της Τέχνης και το άσιγαστο ενδιαφέρον του για τη σχέση ποιήσεως και φιλοσοφίας στη συμπρωταρχική τους έκπλευση από το κοινό πεδίο της γλώσσας δεν έπαψαν να τον συγκινούν σε καμιά φάση της φιλοσοφικής του εξέλιξέως.

Στην περίοδο αυτή αναφέρονται ή αναστροφή του με την ποίηση του Απόστ. Μελαχρινού και ή δική του ποιητική συλλογή «Τὰ τραγούδια του Ανήλιαγου» (1952), που βρήκε τότε πολύ εύμενη ύποδοχή από τη λογοτεχνική κριτική.

Η δεύτερη περίοδος της πνευματικής πορείας του Γιανναρά είναι κατά κύριο λόγο φιλοσοφική και εκτείνεται από το 1957 έως το 1968, όποτε δέχεται στο Freiburg την επίδραση της υπερβατικής φαινομενολογίας του Husserl, της υπαρξιακής όντολογίας του Heidegger και της κοσμολογικής φαινομενολογίας του Fink. Σ' αυτό το διάστημα δημοσιεύει τη διδακτορική του διατριβή με θέμα «Τύχη και κίνηση στον Πλάτωνα» (1960), στην όποια

διαφαίνεται καθαρά ή στροφή του προς την κοσμολογία, και άλλες του έργασίες.

Με την ύφηγησία του (1968) με θέμα «Η έρμηνεία τής 'Αντιγόνης στον 'Εγέλο και τὸ πρόβλημα τής άτομικεύσεως», αρχίζει ή τρίτη φιλοσοφική περίοδος τοῦ Γιανναρά, στην ὁποία ή κριτική του στάση ἀπέναντι στη φαινομενολογία —ἀπό την ὁποία ἐντούτοις ἀποκόμισε τή διάφανη, στὰ πράγματα τὰ ἴδια στραμμένη και κρατημένη εὐαισθησία τῶν ἀναλύσεων— και τή φιλοσοφία τοῦ Heidegger και τὸ ἀνοιγμα πρὸς τις ἐπιστῆμες και τή διεπιστημονική συνεργασία —'Επιστημολογία τοῦ Gonthier, Piaget και κυρίως ὁ κριτικός ὀρθολογισμὸς τοῦ Popper— διαγράφονται με σαφήνεια.

'Απὸ την ἄλλη πλευρὰ ή ἀφύπνιση τής συνειδήσεως τής ἱστορικότητας τής φιλοσοφίας και ή ἀναζωπύρωση τής πολιτικῆς της σκέψεως τὸν ὀδηγοῦν στην ἐπαναθεώρηση τῶν φιλοσοφημάτων τοῦ Πλάτωνα και 'Εγέλου με τήν ἀναγωγή τους στην πολιτική διάσταση.

'Ετσι τὰ ἐπιστημολογικά, τὰ διαλεκτικά και ὀρθολογιστικά κριτικά στοιχεία και τὰ φαινομενολογικά ἐρείσματα τής σταδιοδρομίας του στὸ Freiburg συναποτελοῦν σὲ μιὰ κοινή δημιουργική τους συνάντηση τὸν τελευταῖο λόγο τής φιλοσοφικῆς παρουσίας τοῦ Γιανναρά.

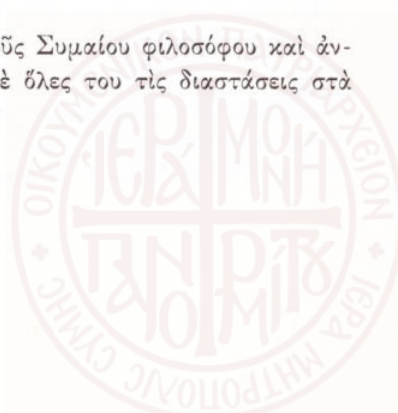
Δείγματα τής παρουσίας του αὐτῆς εἶναι κυρίως φιλοσοφικά του ἔργα, γραμμένα τὰ περισσότερα στὰ γερμανικά πὸ τὸν ἔκαναν εὐρύτατα γνωστό. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος πὸ στὴ Γερμανία ὁ θάνατός του προκάλεσε τόσο βαθιὰ συγκίνηση. Στὴν 'Ελλάδα ὁ 'Αναστ. Γιανναράς δὲν πρόλαβε νὰ δώσει τὸ ἔργο, γιὰ τὸ ὁποῖο ἦταν ἱκανὸς και ἔτοιμος.

Στὰ ἑλληνικά, ἐκτὸς ἀπὸ τις πανεπιστημιακὲς του παραδόσεις και ἄλλες μικρὲς αἰσθητικὲς μελέτες πὸ δημοσιεύτηκαν, ὁ 'Αναστ. Γιανναράς εἶχε προγραμματίσει, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, τὴ μνημειώδη μετάφραση και τὸ σχολιασμὸ τής «Κριτικῆς τοῦ καθαροῦ λόγου» τοῦ Κάντ, ἀπὸ την ὁποία μόνον τὸν πρῶτο τόμο (1977) πρόλαβε νὰ ἐκδώσει.

Αὐστηρὰ και ἄρρηκτα συνταιριασμένο με τὸ πνευματικὸ του ἔργο ἦταν τὸ δημοκρατικὸ, ἀγωνιστικὸ και ἀντιστασιακὸ φρόνημα τοῦ Γιανναρά κατὰ παντὸς συστήματος βίας και τυραννίας.

'Ετσι κατὰ την περίοδο τής ἑπταετοῦς δικτατορίας, ή ὁποία τὸν εἶχε βίαια ἀποκόψει ἀπὸ την πατρίδα του, ὁ 'Αναστ. Γιανναράς ἀνέπτυξε στὸ Freiburg πλούσια ἀντιστασιακὴ δράση.

'Αλλὰ ή δράση και τὸ ἔργο τοῦ διαπρεποῦς Συμαίου φιλοσόφου και ἀνθρώπου Γιανναρά δὲν μπορεῖ ν' ἀποτιμηθεῖ σὲ ὅλες του τις διαστάσεις στὰ πλαίσια τής σύντομης αὐτῆς παρουσιάσεως.

Ἐκ τῶν «Τραγούδια τοῦ Ἀνήλιαγου» στίχους δικούς του τοῦ ἀπευ-
θύνουμε...

Ἐφυγες ! Καλὸ ταξίδι, στὴν ἄγνοια καὶ τὴ σιωπὴ

.....

Καλὸ ταξίδι στὴ νύχτα ποὺ σὲ πῆρε στὸ καράβι τῆς
καὶ σὲ ταξιδεύει κάτω ἀπ' τοὺς καινούριους ἀστερισμοὺς

στίχους, ὅπου φαίνονται καθαρὰ τὰ σύμβολα γιὰ τὴ θάλασσα καὶ τὸ ἀγαπη-
μένο του νησί, τὴ Σύμη...

Μιχαὴλ Δημητρακόπουλος

